

կէս ծանօթ և կէս անծանօթ մնացած, գրագէտ, բանաստեղծ, վիպագրող, խրմբագրող և ուսուցիչ:

Սահմանադրութեան վառվառ օրերուն խանդավառ երիտասարդ գործիչներէն էր. Սկիւտարէն կու գար և ծանօթ մտերմի մը անկեղծութեամբ իբրեւ հին բարեկամ կը խնդրէր որ գրական նիւթի մը վրայ կիրակի օր մը ճառախօսէի: Այդ օրը ես զինքը ճանչցայ. ակնոցին տակ բիւրեղէն աւելի կը շողշողային անոր աչուրները ուսկից ներս կարելի էր տեսնել անոր գրագէտ մտքին ոսկեղրուագ մթերանոցը:

Չէօկիւրեան Տրապիզոնի նահանգին Կիւմիշլիսանէ քաղաքէն էր. սակայն իր նախակրթարանի շրջանը կատարած է Տրապիզոնի ազգային վարժարանին մէջ. 1896ի ջարդէն վերջը, մէկ տարի՝ 1897ին՝ իբրեւ աշակերտ կը մնայ Գաղատիոյ Կարմիր վանքի որբանոցին մէջ. անկէ կ'անցնի Պոլիս, կը մտնէ Գազլը Չէշմէի որբանոցը և 1907ին Պէրպէրեան վարժարանէն շրջանաւարտ կ'ելլէ: Այդ շրջանին, արդէն նոյն վարժարանը մատնանիշ կ'ընէր գրական արժէքով մտաւորական աշակերտներու խումբ մը, ուր Չէօկիւրեան կ'որոշուէր իր հազուագիւտ տաղանդովը:

Բազմակողմանի պատրաստութիւն մը ունէր. գրականութենէ զատ մշակած էր աշխարհագրութիւնը, պատմութիւնը, նշկարչութեան և մարմնամարզի մէջ չէր կրցած ծածկել իր ընդունակութիւնը:

Սորվելու և սորվեցնելու յատկութեամբը գնահատուած՝ զինք իբրեւ ուսուցիչ գործածեր են Սկիւտարի Նոր Թաղի Ճեմարանին և Պէրպէրեան վարժարանին մէջ:

Գաղափարի և գործի մարդ էր ան, երիտասարդ բայց ծերի մը փորձառութիւնը կը յայտնաբերէր: Օսմանեան Սահ-

մանադրութենէն վերջը Համիտը տապալելու համար յեղափոխական կուսակցութեանց մէջ իր հեղինակաւոր ձայնը կը լսեցնէ: Իր գործօն դերն ունեցած է յառաջադիմական, գրական, գեղարուեստական և ուսուցչական միութեանց մէջ:

Մտաւորականի մը զարգացումին համար, լուսաւորութեան կեդրոններուն մէջ անհրաժեշտ է ճամբորդելը. Անաթոլիոյ Պրանսի ըսածին պէս, ճամբորդութեանց մէջ մարդ աւելի կը սորվի քան թէ գրատուններ սպառելով ընթերցանութեամբ: Չէօկիւրեան արձակուրդի ատեն ճամբորդած է Եւրոպայի ամենէն նշանաւոր ուստանները. բայց ամենէն աւելի իր բնաշխարհով հետաքրքրուելով, 1914ին դէպ ի Բարձր Հայք կ'ուղեւորի. վան հասնելուն՝ անիծած համաշխարհային պատերազմը կը սկսի: Պոլիս կը վերադառնայ, փախստական մնալով Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին մէջ դասեր կու տայ. և սակայն փախուստ չկար. մտաւորականներու հետ ինքն եւս կը ձերբակալուի, Այաշի բանտէն դէպ ի սպանդանոց կ'աքսորուի, սեւ ճակատագիրը կը կատարուի այնպէս՝ ինչպէս իր գրչի և մտքի միւս ընկերներուն:

Չէօկիւրեան գրական փորձեր կ'ընէ Թոսեօկի երգեր վերնագիր քերթուածներ գրելով. այդ հատորը գնահատուած է իր ուսուցիչ դաստիարակ Պէրպէրեանէն՝ որ կնքահայրը կ'ըլլայ իր աշակերտին այդ անդրանիկ երկասիրութեան. թուրք կըրթական նախարարութենէն տպագրուելու արտօնութիւն ստանալով հանդերձ, տըպագրուելու չի յանձնուիր այդ երկը, զի հեղինակը համամիտ չէր նոյն քննիչ նախարարին կատարած յապաւումներուն

համար: Արձակ երգեր էին այդ քերթուածները, որոնցմէ նմոյշներ լոյս տեսած են թրքահայ մամուլին մէջ: Այդ երգերուն մէջ միամիտ երազներով յուսահատօրէն կը յուսայ, անոնք անձայն երգեր էին, և անձայն մնալով մոռցուեցան:

Յոսեօկի երգերէն վերջը լոյս տեսած է իր Հայրենի ձայնը վերնագրով հատորը, որուն մէջ եղած պատմութեանը ծանօթ են «Բիւզանդիոն» ընթերցողներուն:

Միւր. Շամտանճեանի հետ 1911ին իր հրատարակած Ոստան հանդէսին մէջ ցոյց տուաւ խմբագրողի կարողութիւնը. յաջողեցաւ հոն, ուր ունեցաւ գրադատական յօդուածներ Մեհեկան ստորագրութեամբ: Հոն հրատարակեց Հերոս անունով իր առաջին վէպը. 1914ին լոյս տեսաւ Վաւրը վերնագրով վէպը: Պոլսահայ թերթերու և տարեցոյցներու մէջ անպակաս են իր գանազան գրութիւնները: Թարգմանած է կիտը Մորասանի Պոյ տը Սիւֆը և Լէոնիտ Անտրէեւի Կարմիր ծիծաղը: Իր երկերէն Վաւրը և Հերոսը մէկ հատորի մէջ լոյս տեսան 1933ին. այդ հատորը «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» անունով մատենաշարին 7րդ թիւը կը կազմէ:

Տիգրան Չէօկիւրեան իր Վաւրը վէպին առթիւ իբրեւ նախաբան գրած է.

«Ազգային Հիւանդանոցի բժիշկ մտերիմ մը՝ յանձնեց ինձ թուղթերու այն ծրարը, որ 99ի տխուր օրերուն՝ Ազգին Տան մէջ մեռնող երիտասարդ վարդապետի մը կտակած միակ հարստութիւնն էր եղած:

«Դասաւորելով այդ էջերը, զանոնք հրատարակութեան կուտանք՝ «Վանքը» (Վարդապետի մը Օրագիր) անունին տակ»:

Օգտաւ Միւրաթ ալ նման հրատարակած վէպ մ'ունի, աղախինին օրագրին հրատարակութիւնը. ձեւ մըն է այս, որով վիպագրողն իր օրագիրը կը սքողէ, իր ինքնակենսագրութիւնը և կամ իր կեանքի զրուագներէն մէկ մասը:

Արմաշական Արտակ վրդ. Գաղատիոյ Կարմիր վանքի որբերը խնամելու պաշ-

տօնով գացած է հոն. այդ երիտասարդ վանականը շատ յոռետես է, վանքին մէջ կայ վանահայր առանց վանականներու, և կայ վանահօր օգնական Պ. Եղիազար որ հին ձեռագիրներու սիրահար մըն է, ինչպէս Անաթոլիոյ Պրանսի «Պոնար» թրագրող զիւրգը: Չէօկիւրեան օրագրի պարզով ու բնական շրջանակէն դուրս կ'ելլէ, երբ գրական ու բանասիրական խնդիրներուն վրայ կը ճառէ իրեւ աւուեստագէտ և քննադատ մատենագիր: Օրագրող Վ. Վանական կեանքի ըմբռնումին մէջ իր ազատամիտ գաղափարներովը շատ կը հակասէ իր կոչումին և իր նուիրական աստիճանին. ան կը հակասէ ինքն իր դէմ, ան որ այդ վանքը զրկուած է նորարաց որբանոցի որբերը խնամելու համար, փոխանակ իր այդ պարտքը կատարելու, իր աչքին գերանը մոռնալով, միշտ իր վիճակակից վանականները կը քննադատէ, կ'անուանարկէ, կը բամբասէ. կ'անիծէ կուսակրօնութիւնը և կուսակրօնները և մոռնալով իրեն խնամքին յանձնուած որբերը, միշտ որբանոցի տնտեսուհիներէն մէկուն աղջիկը, Շուշանը կը դարպասէ, և այդ դարպասումը շատ բնական է իրեն համար, և կրօնաւորներուն համար անբնական. ընթերցողն անդրէն կ'անդրադառնայ որ Արտակ վրդ. դատաւորութեան հաւասարակշռութիւնը կորսնցուցած է: Կը քարոզէ թէ ինքը անբասիր նկարագրի տէր մարդ մ'է, որուն կը հակասեն իր գործերը:

Արտակ վրդ. տմարդութիւնը անկեղծութիւն կը համարի, իր վանահօր դէմքին վրայ «գոմէշի անայլալ կերպարանը մը» կը տեսնէ. փառասիրութիւն չ'երազեր, սակայն իր երախտաւոր բանիմաց Օրու մեան ուսուցչին խօսքը կը կրկնէ, թէ «փառասիրութիւնը մեղքերուն էն ներելին է»: Մեծ մեծ յոյսեր չունի, բայց որովհետեւ երիտասարդ է՝ կը յուսայ ապագային վրայ ու կ'ըսէ.

«Չէ, ես թէեւ նուազ փորձ, անյոյս եմ հայուն ապագային մասին. մեր աշխատանքը զուր է, բանի որ մեծ շահերու

մէջ յաճող պզտիկ շահ մըն ենք. ասով միասին չպիտի ջլատուիմ, առիկա յատուկ է ծեր և հարուստ վարդապետին, եպիսկոպոսներու, որոնք ազգէն վշտացած և անկէ քէն ըրած ըլլալու երեւոյթը կ'առնեն՝ զայն կեղեքելէ վերջ»։ Տեսա՞ր ինչ ըրջամիտ և ողջամիտ դատողութիւն ունի այդ երիտասարդ վանական վրդ.ը, որքան ազնիւ գաղափարներ ունի իրմէ վեր, իրմէ աւելի փորձ կրօնակից եղբայրներուն վրայ. բայց այս ցաւագար ուղեղներու համար անկեղծութիւն կը համարուի. . . Հեղինակը կարծես ուխտեալ թշնամի է հայ վանականներուն և հայ կղերին. վանական յարկին մէջ կը գրուին այս տողերը. թէ կղերականութենէն յոյս չկայ, թէ կղերականութիւնը «պաշտօնի, դիրքի, անբարոյութեան անելին մէջ զիրար կը բզրբռէ ու կը մատնէ... Գիտեմ ինչ ոճիւրներ կը գործուին վանքերու մէջ ամէն օր, ինչ զուլիս—գործոցներ կը փճանան։ Բայց ալ բաւ է, կարծեմ շատ առաջ գացի...»։ Եւ կարծեմ չափազանց առաջ գացիր. և շատ կոյր զիտումներով. կոյր կ'ըսեմ, զի ան՝ որ կը խօսի, կը պարապի գրչագիր արուեստի վրայ. և զիտէ որ հին վանականներն են որ այդ արուեստը ստեղծած են և ծաղկեցուցեր են, և նոր վանականները բանասիրական անխնջ տքնութեամբ այդ «լոյսի գանձերը» դուրս հանած են «բորբոսող մութին» մէջէն։

Քննադատը կը հակասէ. կ'ըսէ թէ՝ «Ես նկարչութենէ, գծագրի արուեստէն մեծ բաներ չեմ հասկնար։ Արմաշի մէջ գտնուող նմանօրինակ ձեռագիրները մեր ծիծաղին և հեզանքին կ'արժանանային՝ որովհետեւ մեր անցեալը հետաքրքրութեան արժանի շատ քիչ բան տուած է, ամէն բան նորէն շինել պէտք է»։ Ծիծաղ և հեզանք շուտով յարգանքի և սքանչացումի կը փոխուին։ Ձեռագիր արուեստի հազուագիւտ զարդագրերու վրայ խօսելով զիտել կուտայ. «Տեսէ՛ք սա կարմիրն ու կանաչը. ինչպէս դաշնաւորներ է զանոնք Պիժակի ձեռքը. հապա սա արագիւլը որ կը կոցաւ հարէ գալարուած օձ մը, աւելի բնական

կրնայ գծուիլ օձին շարժումն ու յուզումը։ Մեր նախնիք զիտուններ, հանճարեղ արուեստագէտներ, սո՛ւրբեր էին։ Իրենց գործերը յաճախ այնքան իրական ու կենդանի են որ ուրախութենէս կը սկսիմ պարել... Մենք փառաւոր անցեալ մը ունեցած ենք, վկայ մեր տաճարներն ու անոնց մէջ ներհող արուեստը»։

Վերադառնանք Արտակ Վ.ի, որ իր ինքնագովութիւնը կ'ընէ. «Գոհացայ գիւտովս, որովհետեւ գրականութիւնը կը սիրեմ. շատ անգամ օրաթերթերու մէջ հաճոյքով կարդացուած են կեղծանունով գրած նկարագրականներս ու հայ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան մասին քննադատական յօդուածներս»։ Ընդհանրապէս անկարգները կը մտածեն իրենցմէ դուրս՝ ուրիշներուն մէջ բարեկարգութիւն մտցնել։ Արտակ Վ. շատ համակրած չէ իր վանահօր. բայց կը նախանձի անոր, զի ան «ծայրագոյնութեան աստիճան» ունի իսկ ինքը տակաւին պարզ վրդպ.։ Նախանձը որքան կը կուրցնէ ստորինները, որոնք ստորնութիւններով կը յուսան բասրել իրենց անբասիր առաջնորդները։

Հեղինակը իր վէպին մէկ դիւցազն Պ. Աղեքսանդրի բերանը կը ձգէ արուեստի, և կեանքի մասին իր ունեցած ըմբռնումները. ան թէ ինչո՞ւ Գաղատիոյ որբանոցին մէջ մէկ տարի կը մնայ, պատճառը կը մեկնաբանեն հետագայ տողերը.

«Ես վանքի որբանոցներուն մասին լաւ կարծիք չեմ ունեցած։ Որովհետեւ վնասակար հաստատութիւններ են։ Ինչ կ'ուզէ պատրաստել վանքի որբանոց մը, մարդիկ՝ աշխարհի համար. բայց սղաքը ո՛ւր պիտի ճանչնան աշխարհը՝ որուն մէջ պիտի նետուին հաց ճարելու համար։ Վանքը քիչ կամ շատ ուսում կու տայ տղուն, անոր մէջէն խլելով ինչ որ պիտի տային տունը, փողոցը, շուկան, յարաբերական կեանք ըստածը վերջապէս։ Վանքը, սղան հաղորդակցութենէ զրկելով կը վայրենացնէ, կը խեղդէ բարի ժպիտը՝ արթնցնելով խոհանքի և տըրտմութեան ընդունակութիւնը, մինչ եսը

անհունօրէն կ'ընդլայնի սնունդի նիւթ գտնելով միայն ինքզինքը։ Մեր բոլոր գորգուրանքը, մայրական կամ քրոջ մը ապտակին հաճոյքը չեն կրնար տալ»։

Օրագրի հեղինակ Վ.ը իրաւցնէ հիւանդ է. չղագար հիւանդ մը որ առանց քողարկութեան իր եկեղեցական աստիճանին դէմ կ'ընդվզի։ Կը զմայլի Նարեկի վրայ և զայն եւս կ'արատաւորէ։ Ո՛հ որքան աններելի ոճիւր է դարաւոր սրբութիւնները մէկ զըջի հարուածով պղծելը։ Առանց պատասխանելու իր մէկ այլանդակ հարցումին, կ'անդրադառնամ իր այս տողերուն, Նարեկացիի մասին գրուած, թէ՛ «Ապաշաւի այդքան հզօր աղաղակներ հանելու համար, մեղքերու նոյնքան ուժգին խածատումը զգալու է մարդ»։ Ո՛չ, Արտակ վրդ., Նարեկացիի նման մարմնաւոր՝ հրեշտակներու անմարմնութիւնը հազուելով՝ չի կրնար ան քու երագած մեղքերու խածատումն զգալ։

Օրագրողը թող խօսի արուեստի վրայ, աւելի յօժարութեամբ ունկնդիր պիտի ըլլանք. Պ. Եղիազար օրագրող հիւրին կը պատմէ.

«Չեմ յիշեր ո՞ր պատմագրին մէջ կարդացած եմ որ Կիլիկիոյ մեծագործ Լեւոն Բ չորս Աւետարանները նուէր ընդունած էր փղոսկրէ էջերու վրայ։ Մէկը գտած է այդ գանձը, թէ խուժերու ապերախ ձեռքովը փճացած է, ո՞վ գիտէ... Մեր նախնիք ժիր և տաղանդաւոր մարդիկ էին, զիտելով ձեռակերտները, կը հիանամ իրենց հմտութեանն ու ճաշակին վրայ... Տեսած եմ քանի մը վարպետներ ուսուցչութեան միջոցին. հատ մը Ս. Կարապետի մէջ հանդիպած եմ, հրաշագործի համբաւով նկարիչ մը, որ աղօթքով կը պատրաստէր իր ներկերու խառնուրդն՝ որուն գաղտնիքին ինք տեղեակ էր միայն։ Այն ատեն իր աշխատութիւնները ինծի զերիվէր բաներ մը կ'երեւային, բայց հաւատա՛ որ ասոնց քով տղու գործ անգամ չեն, ոչնչութիւններ, որովհետեւ հասկցայ որ զիտել չէր զիտեր. չէր տեսներ իրերուն ու կենդանեաց շարժումն ու

շարժման գեղեցկագոյն վայրկեանը՝ գոր անմահացուցած են մեր վարպետներէն աննման Պիժակը, Գրիգոր Վալիւրը, Նախաշ Մկրտիչն և ուրիշներ»։

Հեղինակին վրայ Օրումեան Ս. մեծապէս ազդած է. անոր գաղափարներուն համակրած է, անոր պէս սիրահարուած է քննասիրական և արուեստագիտական ուսումներուն, անոր պէս քննիչ մը մոլեռանդ կ'երեւի կրօնական հարցերու մէջ։

Կարելի չէ գաղափարի վիճարանութիւնը. հեղինակը չի կրնար չհակասել իր ազատամիտ և պահպանողական գաղափարներուն. ան նաեւ գործիչ է և յեղափոխական, սակայն խօսելով Խրիմեան Հայրիկի վրայ, չի վարանիր ու կ'ըսէ. «Սա մարդը անիծեց ազգին խեղճ»։ Եւ մէկ քանի տող վերջը դարձեալ ինքն իրեն կը հակասէ ըսելով, թէ — «Ազգերն առանց յեղափոխութեան չեն կրնար ազատիլ. ազատութիւնը նուէր չի տրուիր, կ'առնուի. ըմբոստութիւնը նուիրական բան է»։ (!)

Չէօկիւրեան իր Վաւրով վէպ մըն է գրած, օրագրի չոր կմախքին զգեցուցեր է վէպին պատմուածանը նկարագրել, և ինչ ինչ էջերու մէջ շքեղ պերճանքով քանդած է քրոնիկի տաղտկալի ձանձրոյթը։

* * *

Ուշադրութեամբ կը կարդացուի Չէօկիւրեանի Հերոսը. Օսմանեան վերջին Սահմանադրութիւնը կը հռչակուի. հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները իրենց ազատաշունչ գաղափարներով կը դըրդեն բիւզանդական հայուն պահպանողական մտայնութիւնը։ Այդ կուսակցութեանց մէջ ուշագրաւ է Հերոսը։ Ո՞վ է այդ հերոսը. վէպը կը սկսի այս տողով. — «Նա, կ'անցնի կոր, նայեցէ՛ք Տղաք, Հերոսը, Հերոսը»։ Անուն չունի՞ այդ հերոսը։ Սկիւտարցի հայութիւնը ոգեւորուած իրաւունք ունի կու տայ գանկաւ։

Ու այդ Հերոսին վրայ կը խնդան սկիւտարցի հայերը. հեղինակը զայն ծիծաղելի կը ներկայացնէ. և ինչո՞ւ. այդ ալ ան-

հասկանալի է. վիպագիրը անոր դէմքին համար կ'ըսէ. «Այդ դէմքը ողբերգութիւն և կատակերգութիւն մըն էր. դիւցազնա-կատակ քերթուած»: Իր մկրտութեան իս-կական անունը յայտնի չէ, և չի գիտցուիր թէ ով տուած է իրեն այդ պատուանունը: Եւ պոլսեցիները շուտով իրեն բարեկամ կ'ըլլան: Այդ օրերուն նոյն հերոսը և իր նմանները կը սիրուէին և շատ կը փնտրուէին. Չէօկիւրեան կը գրէ. «Մեծ փութով, հայկական անկախութեան պաշտպաններ, ազատութեան զոհողներ, ֆէտայիներ կ'որոնէին ամէն տեղ. վաշխով փարթա-մացած պարկեշտ հայեր, մատնիչներ, պատուանշաններով կուրծքերին ծածկած պաշտօնատարներ, նոյնիսկ կէս մը ազնիւ մարդիկ՝ ծերունիներ, կիներ, տղաք, հե-րոսի մը թեզանիքին անգամ մը քսուիլը մասունքի մը հպումէն աւելի արժէքաւոր կը համարէին: Հերոսն ալ տոգոհ չէր ձգեր իրեն մօտեցողները, ամենուն ալ անյազ հետաքրքրութեանը գոհացում կուտար, կը պատմէր տաղանդով յարգա-րուած հերոսական վէպեր, ուրիշ գործ չունէր, այդ երկար օրերը մինչեւ գիշեր ու գիշերն ալ առանց մարդու չէր մնար»: Հերոսը հիացումի արժանացած էր,

նոյնիսկ պահպանողական ժլատ հարուստ-ներ զայն իրենց տունը կը հիւրասիրէին: Հեղինակը կը հեգնէ բիւզանդական հա-յերու թէ՛ հիւրասիրութիւնը և թէ՛ ազ-գասիրութիւնը. կը հեգնէ նոյնպէս հերոսին հոգեբանութիւնը, և կը ծիծաղի կուսակ-ցական յեղափոխական քարոզիչներուն վրայ: Ընթերցողը կը ցաւի որ հեղինակը լրջութեան սահմանէն շատ դուրս կ'ելլէ, որով զիրքը կը կորսնցէ իր արժէքը: «Հերոս»ը թէ՛ համարինք երգիծական գործ, շատ յաջող է. այս վէպին տիպա-րները իրենց յատուկ գոյներով նկարուած են, ամենուն բերնին մէջ անխարդախ ձայնը կը լսուի, ձայն մը որ ուղիղ թարգ-ման կ'ըլլայ իրենց ցաւագար հոգիին: Չէօկիւրեանի գրչին տակ ենթակաները կը նսեմանան, և հեղինակին իմաստա-սիրութիւնը հեգնական շրջանակին մէջ արուեստագէտի արտայայտող շեշտովը շատ ուժգին կը բարախէ: Իր գրականու-թեան պարզութեան մէջ հոգիին խորու-թիւնը կ'արտացոլայ գունագեղ երանգնե-րու պերճութեամբ: Չէօկիւրեան այնքան յաջող չէ իր արձակ քերթուածներուն մէջ, որքան իր իրապաշտ վիպասանու-թեանց մէջ:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ՈՂՋԵՐՈՒՆ ԶԱՅՆԸ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԶՈՂԵՐՈՒՆ

Վէր կը թեւս, ազատատենչ ո՛վ իտէալ,
Վէր, ուր կեանքն այս տիեզերքին՝ կը փոխուի
Մաքուր շողի, և կամ լոյսով անայլայլ՝
Անմահական քերթուածի:

Վէր, ամպէն վեր, ուր երկինքն է ասմազուն,
Եւ ուր աստղերն յաւերժական կը շրջվեն
Սիւրտն են կըսած հանճարներու հոյանուն,
Աստուածային յուզումով:

Ու դուն կ'ելլես, կոյս և ազա՛տ Գաղափար,
Ծամերդ խոպոպ ճակտիդ պայծառ գարունին...
Հոգիդ՝ լեցուն, ինչպէս լըճակն հողմավար
Խորհուրդներով աշխարհին:

Վէր, ա՛հ, միշտ վեր, առուակներու և հովտի
Սարսուռէն վեր, և շիւղերուն մէջ բանտուած
Երազներէն ալ երփներանգ և յուռթի
Ըլլան լոյսով արբեցած:

Միջոցն է լայն, միջոցն է վեհ և հըզօր,
Ուր միտքն ունի ոյժն իր թափին՝ հոյակապ,
Ուր լոկ կրնայ ապրիլ շառաշն ահաւոր՝
Իտէալներուն հըրատապ:

Վէր, ուր արտոյտն՝ երազական կը շոյթով
Յար կը կըտցէ արեգին ցոլքն առաջին...
Եւ ուր ընդմիշտ երգի հըրթիւն անխըսով
Կը հիւսէ փառքն արեւին:

Ճախրէ՛ իտէալ, թեւէ՛ կապոյտ դուն աղջնակ,
Շրթներդ ըլլան հարուստ խինդով հոգիիդ,
Եւ նրբակերտ բազուկներդ ըսպիտակ՝
Կաթին յոյգերդ լուսյակիւնթ:

Ճախրէ՛ իտէալ, աղուոր աղջնակն՝ Հանճարին,
Ու անսահման խաղաղութեամբ պըսակէ
Փոսերն համայն մեռելներուն կաթիլներ,
Ջախշախ կոյտերն ոսկորէ...:

Ու ջըլապինտ կուրծքիդ որոտը շանթէ՛
Մուրթ և շաշող անտառներու խաւարին...
Եւ փոթորկոտ վըրէժիդ բոցն երկաթէ
Յանձնէ խոհուն անհունին:

Ճախրէ՛ իտէալ, զի հողին փառքն է անհուն
Օծուած ընդմիշտ հուրով հայուն արիւնին.
Ջի վիհերն են դեռ անհանդարտ և ծրփուն
Աւերներով հառաչին:

Ու դուն շանթէ՛, ու դուն յուզուէ ո՛վ իտէալ,
Ի տես փռուած շիրիմներու անայլայլ.
Ի տես Մահուան, որ բընութեան մէջ կ'ապրի
Մեր կեանքէն իսկ աւելի:

Ու փա՛ռք ձեզի, զոհուած հսկայ հոգիներ,
Որ չափեցիք անապատի՝ հեգնանքին
Քրքիջն անմար, և մերկութիւնն հողմաւեր՝
Արդարութեան հոգիին:

Ու փա՛ռք ձեզի, Յեղիս անմահ խորհողներ,
Որ մահուան դէմ խիզախօրէն նետեցիք
Ամպրոպն անհուն ձեր երազուն և վեհեր՝
Գաղափարին հիացիկ:

Եւ ձեզ համար, աշխատանքի և յոյսի
Կապուած սրտեր, կ'առնէ քննարկ մը ըրիկ,
Ու ձեր ճակտին կը հըպէ շուրթն իր յուռթի
Քերթողօրէն՝ երջանիկ:

Եթերին մէջ, և կամ սրտին դէմ աստղին
Թող բաբախէ ինչպէս զեփիւռը գարնան՝
Երազն անվերջ ձեր կապտորակ հոգիին,
Մեռած կոյտեր դուք հայկեան:

Ու դուն ո՛վ կեանք, կեանք ահաւոր և անմահ,
Եւ կամ լոյսէն ժըպտող չըքնաղ արեգակ՝
Սըփոէ՛ շողիդ քաղցրութիւններն հեզասահ
Ոսկորներու՝ փըլատակ:

Սըփոէ՛ բարի, անմահական արշալոյս,
Դեռ փոթորկող և մարտնչո՛ղ վըրէժին
Կայծերն հըրուտ, որպէս համբոյրը մեղոյշ
Լուսապայծա՛ռ իտէալին:

Ճախրէ՛ իտէալ, զի հողին փառքն է անհուն,
Օծուած ընդմիշտ հուրով հայուն արիւնին.
Ջի վիհերն են դեռ անհանդարտ ու ծրփուն՝
Աւերներով հառաչին...:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Այսօր հոգիս վըշտի սարսուռը մոռցած
Կը թեւածէ՛ դէպ ի քեզ,
Քեզի՝ որ շանթ սերմանեցիր անցքիդ մէջ
Գաղափարի սիրակէզ:

Գափնեպըսակ մը վարդերով զարդարուն
Ձեռքիս մէջ պինտ եմ բռներ,
Ու կը ճախրեմ դէպ ի շիրիմդ անձանօթ
Աչքերուս մէջ հըրդեհներ:

Ո՞ր դաշտի ծոցն հիւրընկալեց կամաւոր
Քու Աճիւններն երգողի,
Եւ ո՞ր քերթողն այդ փոսին քով սըզաւոր
Ջայնն արձակեց նրբաղի:

Ունի՛ս արդեօք լալկան ուռի մը վըրադ,
Առուակ մը քեզ կ'օրօրէ՞,
Անոր եզերքն արդ կ'արածի՞ մերթ ընդ մերթ
Կապոյտ աչքով մի երէ: